

Språkutvecklande arbetssätt i språkundervisning – Om variation i språket

Johanna Salomonsson

En av de absolut vanligaste instruktionerna jag fått av mina ridlärare genom åren är att jag ska *sträcka på mig* så att jag kommer i bättre balans på hästen och djupare ner i sadeln. Det är spännande det här med just instruktionen ”sträck på dig”, för den lever kvar sedan urminnes tider och oavsett hur många gånger jag har hört den leder det inte till att jag sitter bättre i sadeln.

Det är inte alls speciellt märkligt, därför att betydelsen av ”sträck på dig” har säkert minst lika många tolkningar som det finns ryttare. En del menar att det handlar om att man ska luta sig mer bakåt, andra tänker mer på att man ska tänka sig att någon drar en uppåt i knoppen längst upp på hjälmen och för en tredje innebär det att det handlar om att svanka mer med ryggen. Jag kan inte säga vad som är närmast sanningen, men för mig blev det en aha-upplevelse när en tränare beskrev för mig att jag behövde sträcka ut musklerna längs med bröstbenet. Helt plötsligt fick jag en konkret instruktion som jag kunde omsätta i praktiken. Resultatet blev att jag faktiskt satt rakare över hästen, kom bättre i balans och kunde *sträcka på mig*.

I skolan brottas säkert eleverna dagligen med massor av liknande instruktioner som de över huvud taget inte alls kan förstå och omsätta i praktiken. Inom språkämnen är ett viktigt kriterium för högre betyg att eleverna kan *variera* sitt språk. *Variera*? Vad exakt innebär det? När jag frågar mina elever om de vet vad de ska göra när de ska *variera* sitt språk så skakar de på huvudet. Jag har en hel klass av huvudskakande tonåringar framför mig, där deras mål är att höja sina betyg, men den hjälp de får av läraren är

så totalt obegriplig att de helt tappar lusten att kämpa för högre betyg. Det var vid ett sådant tillfälle, när jag satt i en 1:1-situation med en elev som har högt betyg i muntlig produktion av engelska men svagt betyg i skriftlig dito, som jag förstod att jag instruerade med gamla floskler som eleven inte förstår innebörden av. Den eleven hjälpte mig därför att utarbeta en modell som jag sedan implementerat i min undervisning, både i engelska och i tyska.

” I grund och botten handlar det om att eleverna överanvänder verb med generell betydelse och sedan förlitar sig på att substantiven i texten får en betydelsebärande funktion. ”

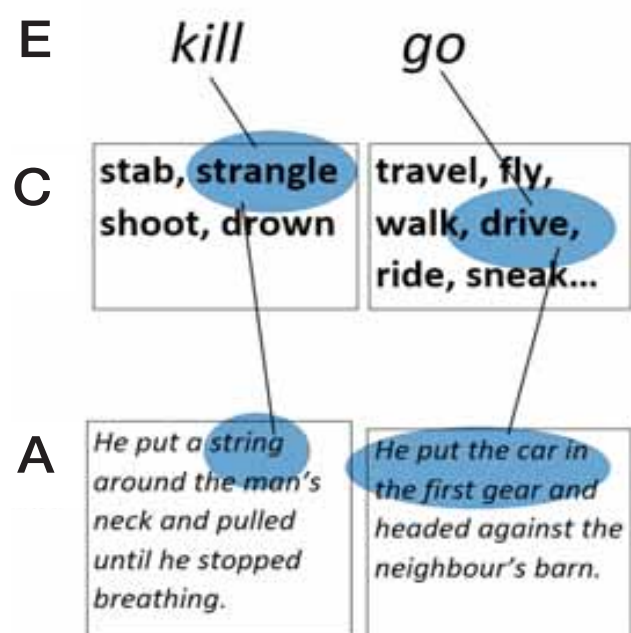
I grund och botten handlar det om att eleverna överanvänder verb med generell betydelse och sedan förlitar sig på att substantiven i texten får en betydelsebärande funktion. I detta fall handlade det om en mordhistoria eleven skrivit och han hade överanvänt ver-

ben *kill* och *go*. Jag visade honom hur han upprepat sig genom texten och han kunde då själv se att texten blev lite mager. Men att överanvända ett verb duger ändå för en E-nivå eftersom man kan göra sig förstådd och en engelsktalande kan förstå texten även om den är lite tråkig och uppreperande. För att eleven ska kunna höja sig till ett C i betyg måste denne kunna specificera *på vilket sätt* en person bragts om livet eller förflyttat sig från punkt A till punkt B. Det är där det blir markant tydligt om eleven har ett ordförråd

eller inte på den nivå som krävs. Underbegrepp till *kill* kan ju vara *strangle, shoot, stab, drown* och till *go* fungerar *travel, fly, drive, walk, ride, sneak* m.fl. som specificerande verb.

För att eleven ska kunna få ett A i betyg är kriteriet att kunna använda sig av andra strategier för att uttrycka sig av stor vikt och jag visar dem därför hur man kan omformulera sådana verb. Det som är bra med exemplet *kill* är att alla elever oavsett nivå kan delta i diskussionen eftersom alla har en referens till ordet i sina huvuden. De har både tittat mycket på deckare och skräckfilmer och de skriver också gärna dylika historier. De kan därför enkelt konkretisera med bilder i huvudet och ge exempel på hur det går till. Jag brukar därför be dem ge exempel på hur det kan gå till när någon exempelvis blir strypt, eller hur man gör när man kör en bil från punkt A till punkt B.

Betygsskala skrivande i engelska

”Ja, han lägger väl händerna runt halsen på honom och trycker till så att han slutar andas!” sa en pojke nu senast. Jag passade på att fråga en flicka som gärna kör EPA-traktor hur det går till när man kör iväg med den.

” Det är när eleverna ser den här skillnaden mellan att skriva *kill* eller *go* och att beskriva dessa verb med helt andra ord som det blir tydligt vad en prestation kan generera i betygsväg. Och det är när målet är tydligt som eleverna blir motiverade att förbättra sig eftersom det då blir konkret vad de faktiskt ska göra. ”

”Jag lägger väl i växeln och rullar sakta iväg. Eller så drar man iväg med en rivstart så gruset sprutar runt däcken!” svarade hon blixtnabbt. Precis, det är det som är att få A på en uppsats. Det handlar om att kunna beskriva på ett sådant sätt att läsaren kan se scenariot framför sig. Det är när eleverna ser den här skillnaden mellan att skriva *kill* eller *go* och att beskriva dessa verb med helt andra ord som det blir tydligt vad en prestation kan generera i betygsväg. Och det är när målet är tydligt som

eleverna blir motiverade att förbättra sig eftersom det då blir konkret vad de faktiskt ska göra.

I tyskan använder jag mig av en liknande modell men den riktar sig mer till det muntliga. De som kämpar på med sitt betyg får det ofta svårt när de grammatiska momenten skruvas åt och de tror ofta att de måste göra allting perfekt för att de ska kunna få ett betyg över huvud taget. Jag brukar då lugna dem med att förklara att jag vill att de ska *förstå* de grammatiska momenten men inte nödvändigtvis måste kunna använda dem korrekt. För att kunna få betyg i tyska är kraven väsentligt mycket lägre ställda än i engelska eftersom eleverna i åk 9 haft mycket mindre undervisningstid i ämnet. Därför förväntar jag mig att de kan producera ord och göra sig någorlunda förstådda i situationer de känner igen och har övat på tidigare men kanske inte alltid producerar hela korrekta meningar. Om

de däremot kan säga det viktigaste ordet i meningen är det ändå möjligt att förstå. Eleven har använt sig av en strategi för att förstå och göra sig förstådd. Kan däremot eleven producera korrekta fraser där ordet ingår genererar det ett högre betyg, och för högsta betyg krävs att eleven kan producera korrekta meningar. Det här förtydligandet har gjort att de svagpresterande eleverna ändå försöker lite grann för att halka över betygsgränsen. För hur det än är med skoltrötta tonåringar – alla vill känna sig duktiga och alla vill ha sina betyg.

Den här modellen konkretiserar som sagt betygsstegen, men den är så klart inte fullständig.

Betygsskala **mundligt i tyska**

A Du kan bilda en korrekt mening.

Der Bahnhof liegt neben der Kirche.

C Du kan sätta ihop fraser korrekt.

neben der Kirche

E Du kan svara med enstaka ord.

Kirche

” *Det kan innebära inte bara att hitta synonymer, utan också att arbeta med rätt ord i rätt sammanhang och här blir det påtagligt hur viktigt det är att eleverna kan hantera en ordbok. Nu för tiden finns det elektroniska versioner enkelt tillgängliga på nätet och jag har här sett en enorm språkutveckling sedan eleverna lärt sig att använda dem och att inte bara läsa den första posten och välja det ordet.* ”

Jag brukar påminna eleverna om den när de ska skriva och be dem hitta ord i sina texter de kan formulera på andra vis. Det brukar de lyckas med, men när det sedan handlar om att vässa sitt språk från C till A i betyg stöter de på andra problem eftersom de inte är vana vid att jobba med sina texter utifrån olika perspektiv. Det är därför det blir så otroligt viktigt att eleverna måste skriva många olika textsorter under sin skoltid så att de får lära sig att använda språket i många olika sammanhang.

Här är *krönikan* en väldigt tacksam textsort även om den kan vara väldigt svår för många

elever att bemästra. I en krönika kommenterar skribenten den egna texten, vilket gör att eleven tränas i att växla mellan objekts- och metanivå, men det tränar också skribenten att förbättra sin förmåga att beskriva. Just den förmågan, att kunna utveckla sin text och att förtydliga sig, är ett viktigt kriterium för att höja sitt betyg. Det är här eleverna stöter på patrull och behöver konkreta råd för att komma vidare i sin språkliga utveckling.

Det som är kruxet för eleverna som ligger på C-nivå och vill vidare mot A är inte att förstå principen om vad skillnaden är mellan betygsstegen utan att faktiskt kunna utföra det på egen hand. De kan förstå att språket ska varieras och att de ska omformulera sig men kan inte identifiera de ställen i texten som faktiskt har en förbättringspotential. Det är här lärarens insats behövs och eleven kan få hjälp med vilka ställen i texten som kan utvecklas. Ofta handlar det om att likt en krönika kommentera det egna innehållet om hur en protagonist har känt sig i en viss situa-

tion, eller att arbeta med liknelser och metaforer. Det är en komplex process att arbeta med språkutveckling och det är synnerligen komplext med tonåringar som kanske har svårt att förstå abstrakta nivåer.

Sammanfattningsvis kan sägas att det inte är helt enkelt att förstå instruktionen ”variera ditt språk”. I första hand tänker man kanske på synonymer och användning av attribut i meningar samt att arbeta med den syntaktiska nivån. Men att *variera* sitt språk kan också utvecklas framför allt på den lexikala nivån. Det kan innebära inte bara att hitta synonymer, utan också att arbeta med rätt ord i rätt sammanhang och här blir det påtagligt hur viktigt det är att eleverna kan hantera en ordbok. Nu för tiden finns det elektroniska versioner enkelt tillgängliga på nätet och jag har här sett en enorm språkutveckling sedan eleverna lärt sig att använda dem och att inte bara läsa den första posten och välja det ordet. Med hjälp av den elektroniska ordboken kan de samtidigt lära sig hur ord kan användas i olika sammanhang. Det är centralt för språk-

utveckling. Det är viktigt att eleverna lär sig att arbeta noggrant med sina texter och låta dem ta tid att produceras så att eleverna verkligen lär sig att hantera språket. Just att betona vikten av kvalitet och inte kvantitet i undervisningen är avgörande för att eleverna ska nå framgång i sin utveckling. Dit kommer de när de lär sig att se generella verb som koncept snarare än betydelsebärande och i stället leta efter andra uttrycksätt för att kommunicera innehållet.

JOHANNA SALOMONSSON

disputerade i tysk språkvetenskap 2011 och har därefter forskat på språkinlärning i muntlig interaktion.

Hon har arbetat som grundskollärare i tyska och engelska och är idag lektor i svenska som andraspråk vid Linnéuniversitetet. I sin undervisning intresserar sig Johanna främst för frågor som rör gruppdynamik, ledarskap, socialt lärande och motivation.